

Społeczeństwo polskie w kinie PRL

Szkice i studia

Dorota Skotarczak

SPOŁECZEŃSTWO POLSKIE W KINIE PRL

SZKICE I STUDIA

Poznań 2025

© UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

Wydział Historii UAM, Poznań 2025

© Dorota Skotarczak 2025

RECENZENCI

prof. dr hab. Anna Ziębińska-Witek
prof. UKW dr hab. Joanna Szczutkowska

INDEKS

Jakub Wojtczak

SKŁAD

Hanna Kossak-Nowocien

OKŁADKA

Agnieszka Juraszczyk

Na okładce wykorzystano zdjęcie Pasażu Śródmiejskiego w Warszawie z marca 1981 roku
autorstwa Grażyny Rutowskiej (Narodowe Archiwum Cyfrowe; sygn. 40-4-408-4)

ISBN 978-83-67284-65-3

WYDZIAŁ HISTORII

UNIWERSYTETU IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

ul. Uniwersytetu Poznańskiego 7

61-614 Poznań

tel. 61 829 14 64

e-mail: history@amu.edu.pl

www.historia.amu.edu.pl

DRUK I OPRAWA

DRUKARNIA OLEJNIK, www.olejnik.com.pl

Spis treści

Od Autorki	7
------------------	---

CZĘŚĆ I

Film fabularny jako źródło do badań historii PRL	11
Powiemy wam, jak było. Historia w kinie PRL	23

CZĘŚĆ 2

Filmowe przedstawienia robotnika w kinie PRL	45
Kombatant i weteran w kinie okresu Drugiej Rzeczypospolitej i PRL	69
Bieda i bogactwo w kinie PRL	87
Tematyka sportowa w kinie PRL	97
Kobieta w kinie PRL	113

CZĘŚĆ 3

Stare i nowe w filmie socrealistycznym	135
Między stalinizmem a odwilżą. Kultura filmowa w latach 1953–1956	145
Komedia odwilżowa. Powrót humoru nieideologicznego w kinie polskim	167
Obraz Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach sześćdziesiątych w serialach telewizyjnych	183
Kilka uwag na temat wizerunku dwudziestolecia międzywojennego w kinie PRL	201
Moda retro w polskim filmie i telewizji lat siedemdziesiątych jako zjawisko kulturowe	219
Próby rozliczeń z ekipą Edwarda Gierka w komedii filmowej lat osiemdziesiątych	239
Nota bibliograficzna	255
Bibliografia	257
Indeks osobowy	267

Od Autorki

Epoka, którą obejmują lata 1944–1989 — Polska Rzeczpospolita Ludowa — choć wciąż pamiętana przez dość jeszcze liczną, aczkolwiek z roku na rok pomniejszającą się rzeszę Polaków, niewątpliwie jest już czasem, którym zajmują się historycy. Powstają zatem nieustannie nowe opracowania historii PRL, jedne dążą do ujęcia całych tych dziejów lub większych ich okresów, inne skupiają się na sprawach szczegółowych.

Historycy PRL mają do dyspozycji nie wyłącznie źródła pisane. Po tych czasach pozostały przecież rozliczne źródła filmowe. Jest to na pewno duże udogodnienie: o kwestiach dotyczących się minionej epoki można nie tylko przeczytać w dokumentach przechowywanych w archiwach, lecz można je poznać także z nakręconych wtedy filmów. Żeby jednak były one rzeczywiście udogodnieniem, trzeba wprawdzie zastanowić się, w jaki sposób je wykorzystywać. Uczyniłam to, pracując nad *Historią wizualną*, książką poświęconą temu problemowi.

W ciągu kolejnych lat mojej pracy podejmowałam badania nad różnymi zagadnieniami z historii PRL, które ukazują powstałe wówczas filmy fabularne, odsłaniając przy tym aspekty niewidoczne w innych źródłach. Artykuły, które napisałam na podstawie tychże badań, ukazywały się w rozmaitych czasopismach, a także pracach zbiorowych, zazwyczaj będących plonem konferencji naukowych. Aż wreszcie nastąpił moment, w którym te opracowania można zebrać w jednym tomie. Nabrałam bowiem przekonania, że ponieważ są poświęcone temu samemu okresowi historycznemu, a po wtóre opierają się o podobne źródła, więc tworzą pewną całość. Następnie ową całość wydobyła redakcja i kompetentne zabiegi edytorskie.

W efekcie mogę zaprosić do lektury niniejszej książki. Wybrałam do niej czternaście artykułów, które miały swoje premiery w latach 2011–2023. Dwa pierwsze mają charakter najbardziej ogólny i stanowią rodzaj wprowadzenia do poruszanej tu problematyki. Są to: *Film fabularny jako źródło do badań historii PRL* i *Powiemy wam, jak było. Historia w kinie PRL*.

Kolejnych pięć składa się na tomu część drugą. Znalazło się w niej pięć tekstów o charakterze przekrojowym, z których każdy poświęcony jest określonemu środowisku czy też grupie społecznej. Tak więc kolejno przyglądam się sposobom przedstawiania w filmie robotników, kombatanów i weteranów, biednych i bogatych, sportowców oraz kobiet. Te wszystkie filmowe wizerunki nie były przypadkowe, ale stanowiły wypadkową ideologii, chęci i możliwości twórców, momentu dziejowego, w którym dany obraz powstał. Przekonać się można, że zupełnie inaczej mówiono np. o kobiecie w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych, w czasie „odwilży”, latach sześćdziesiątych czy siedemdziesiątych. I nie było to sprawą przypadku, ale odzwierciedlało bieżące zapotrzebowanie polityczne (i ekonomiczne). Dotyczy to też robotników, weteranów itd.

Z kolei część trzecia, najobszerniejsza, zawiera siedem szkiców, które ułożone zostały chronologicznie. Pierwszy dotyczy okresu obowiązywania w sztuce realizmu socjalistycznego jako jedynej metody twórczości artystycznej. Następny odnosi się do lat 1953–1956, a więc powolnego narastania „odwilży” w kulturze i polityce. W dalszym ciągu pomieszczone zostały prace dotyczące się kina końca lat pięćdziesiątych, lat sześćdziesiątych, siedemdziesiątych, aż wreszcie ostatniej dekady Polski Ludowej. W wypadku lat siedemdziesiątych oba znajdujące się w tym zbiorze teksty traktują o modzie retro. Mogą się zatem pozornie wydać nie do końca pasujące do całości. Sadzę jednak, że tak nie jest. Moda retro, fala nostalgii, w polskim wydaniu mająca swoją specyfikę, była wówczas bardzo wyrazistym trendem w kulturze. A przyjęcie jej w PRL miało swój szeroki kontekst polityczny i społeczny. Jak wynika z zamieszczonych tu artykułów, moda retro była też charakterystyczna dla społeczeństwa polskiego ówczesnej dekady.

Mam nadzieję, że dotąd rozproszone teksty, dzięki ich scaleniu nabierają nowych walorów. Że się wzajemnie uzupełniają i chociaż nie opisują wszystkiego, w jakimś wcale niemałym stopniu zaspokoją zainteresowanie minionym czasem.